

כוחה של קבוצה - קולקטיבים¹ באשוויץ

מטרות:

1. היכרות עם סיפור ייחודי של חברי תנועות נוער במחנה ההשמדה אושוויץ.
2. דיון בנושא ערכות הדדית וכוחה של קבוצה בשמירה על החיים.

רקע כללי:

רבות מדובר על חברי תנועות הנוער אשר בחרו להמשיך את הפעילות התנועתית גם במציאות החיים בגטו. הקמתם של מטבחים משותפים וחלוקה שוויונית של המזון, קיום סמינרים ולמידה משותפת על אירועי השעה, פעילות תרבותית וחברתית וכמובן התארגנות משותפת למרד מזויין בנאצים. כמו כלל הציבור בגטו גם רבים מחברי תנועות הנוער נשלחו לאורך השנים מהגטאות למחנות עבודה והשמדה. הסיפור הבא מגלה לנו פרק נוסף וחשוב על התארגנותם המשותפת גם במציאות זו.

על כך כתב פרופ' אביהו רונן:

עבור חלק מחברי השומר הצעיר שהגיעו לאושוויץ בקבוצה, או שאיתרו במהלך הזמן אחדים מחבריהם, לא הסתיימה פרשת התנועה בין גדרות המחנה. והנה כאן התחולל פרדוכס מופלא: אושוויץ הייתה אמורה להיות סוף הדרך מכל בחינה אפשרית, משמע כיליון פיסה שאין אחריו דבר. אלא שלא כולם הומתו באושוויץ. הצעירים והבריאים שבהם, נידונו בהינף ידו המושטת של מנגלה לעבודה וחלק מחברי השומר הצעיר שהגיעו לאושוויץ, נמנו על אלה. [...] כדי לחיות, היה עליהם להיאבק, להתמודד בכל רגע ורגע עם האיום המרחף עליהם. לא רק אימת הביקורת השבועית, אלא גם חיי היומיום באושוויץ עצמה, היו בבחינת מאבק קיום מתמיד, על עוד כף מרק, על פיסת בגד קטנה, על פינה בצריף, על מקום עבודה - שאינו מלכודת מוות. במאבק הישרדות זה, בו עמד הפרט חשוף ואין אונים מול גורלו, נודע לקבוצה התומכת תפקיד רב חשיבות.²

¹ קולקטיב = קבוצת אנשים הפועלת לאור רעיון משותף או לשם הגשמת מטרה משותפת, תוך קיום שיויון חברתי בין חברי הקבוצה (ויקיפדיה)

<https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%9C%D7%A7%D7%98%D7%99%D7%91>

² אביהו רונן, הקרב על החיים: השומר הצעיר בהונגריה 1944, גבעת חביבה- יד יערי (1994), עמ' 178-179.

מהלך:

1. הציגו והסבירו את נושא השיעור.
2. הצפה של ידע ודעה מקדימים :
 - א. "שמש אסוציאציות"- כתבו בצי'אט את כל הדברים שעומדים לדעתכם במהות של תנועת נוער. במילים אחרות: תנועת נוער- לשם מה?
 - ב. כיצד לדעתכם החברות בתנועת נוער משפיעה על החברים בה גם מעבר לפעילות בקן/שבט/סניף? (לדוגמא במשפחה? בבית הספר? במפגש חברי?).
 - ג. נסו לשאר באיזה אופן החברות בתנועת נוער עזרה לחבריה שנשלחו למחנות?
3. קראו את הקטעים מתוך עדותה של מתוקה- חברת השומר הצעיר שהייתה חלק מ'קולקטיב' באושוויץ ובמחנה עבודה בגרמניה (נספח).
 - א. בסוף כל קטע עצרו לבירוור הבנה, תנו כותרת לקטע וכתבו אותה בצי'אט.
 - ב. באילו דרכים עדותה משקפת את המהות של תנועת הנוער כפי שתיארתם אותה בתחילת השיעור? ניתן לערוך השוואה בין מה שנכתב בתחילת השיעור לבין מה שנכתב במהלך קריאת העדות.
 - ג. על מה מוותרת מי שבחרת להיות חלק מהקולקטיב?
 - ד. מה השיגה מי שבחרה להיות חלק מהקולקטיב?
4. לסיכום- רבים טוענים שבמצבי הישרדות "אדם לאדם זאב", אך הקולקטיבים באושוויץ מראים לנו שאפשר גם לבחור אחרת - ב"אדם לאדם אדם".
 - א. מהם הדברים שעשויים לעזור לבחור אחרת?
 - ב. מה דעתכם על הבחירה להיות ערבים אחד לשנייה גם במצבי סיכון והישרדות?

נספח-

קטעים מתוך עדותה של מתוקה, שהייתה חלק מקולקטיב של 5 נשים באושוויץ (ובהמשך במחנה

עבודה בגרמניה):³

❖ "כמה שבועות היינו בהלם, פיסי ונפשי, קבלנו הרבה ברום⁴ והיינו ממש מטושטשות... והיה שם מיקרה שהכניסו אותנו למקום שהיה כתוב עליו: תא גז... היו שם המון אנשים. צפיפות איומה. מצד אחד צחקנו. צחוק היסטרי. כולנו היינו ערומות ומגולחות. ומצד שני חשבנו: זהו זה. וכמו שקראנו את זה בספרים, (החלטנו ש) עכשיו צריך לשיר את 'התקוה'. והתחלנו לשיר את 'התקוה'. תוך כדי צחוק היסטרי, והתחבקנו, וכל אחד חשב על מי שחשב... ואחרי זה היו שם מים. לא גז. עבודה".

❖ "איכשהו, סידרנו לנו חיים בהווה, עם שורשים חזקים מאוד בעבר, ועם תקווה לעתיד".
❖ "לא פעם אמרנו, שלקבוצת הגיל שלנו, היה לנו קצת מזל שהגענו בגיל הזה לאושוויץ. עוד לא היינו אמהות וכבר לא היינו ילדות. וזה גם מבחינה נפשית עזר לנו מאוד".

❖ "החמישיה הידועה עם הכלי האחד והלגימות הספורות. לנו זה היה טבעי ולא סבלנו מזה. אחרים אולי סבלו מזה. ההצמדות אחת לשניה. שאנחנו שייכות אחת לשניה. המשפחות היו יחידה טבעית. אבל אצלנו – אנחנו לא הרגשנו בדידות. אין לי ספק שאם אני הייתי מגיעה לשם לבד, בטוח שלא הייתי נשארת בחיים".

❖ "הניצחון שלנו היה שלא קיבלנו את הנורמות של המחנה. היו הרבה דברים קשים שנוצרו במחנה: החל מגניבה עד לעצבנות אחת על השניה, למלחמת קיום מרה על כוס מרק או משהו. אצלנו האוכל היה... נעמי קבלה את המזון. היא חילקה את זה. אף אחד לא אכל את הלחם בבת אחת. כל אחד קיבל רבע פרוסה. וזה היה טבעי. אני חושבת שהעובדה שיכולנו להישאר בנורמות הקודמות עזרה לנו בצורה בלתי רגילה. [...] היינו כל הזמן במצב פיסי כזה שלא ירדנו למצב כזה של תת-אנוש. לא הפכנו למוזלמאנים. היינו רעבות, אבל נשארנו בני אדם".

❖ "החלטנו לחבל. באיזה שלב, בגרמניה במחנה עבודה. אני זוכרת גזרנו ברזלים. גזרנו לא נכון, כדי לחבל".

³ אביהו רונן, הקרב על החיים: השומר הצעיר בהונגריה 1944, גבעת חביבה- יד יערי (1994), עמ' 183-180.
⁴ ברום= חומר מוצא לייצור תרכובות שלהן יישומים רבים בתעשייה.

- ❖ "אני חושבת שאחד הכוחות שהיו לקולקטיב הזה, היה גם לשמור על העליונות המוסרית. על הכוח לא להתערבב. לא לקבל את הנורמות שלהם. לנסות וליצור איזה 'אי' שאיכשהו יתקיים משעה לשעה. מרגע לרגע. כי אף פעם לא ידענו מה יהיה מחר..."
- ❖ "כשרצו לעשות פינוי למחנה. וגם האמריקאים התקרבו. אבל המחנה היה עוד קיים. אנחנו החלטנו שאנחנו בורחות. ידענו שעכשיו יהיה הסוף המר, שתהיה זוועה, שאנשים נופלים כמו זבובים. רצו להצעיד את כל המחנה. [...] הקול הזה, שכאילו מצפים מאיתנו, שתמיד מצפים מאיתנו, זה לא עזב אותנו. כך אני מרגישה היום. אולי זה ביטוי אישי מאוד ולא אומר שום דבר למי שלא מרגיש את זה. אבל ראינו את זה איכשהו: הייתה לנו מעין התנהגות נורמטיבית שאמרה לנו שראוי לעשות כך ולא אחרת. והחזקנו בה בציפורניים ועשינו מה שיכולנו. והבריחה הייתה עוד משהו מעין זה: כביכול אנחנו מצוות לעשות עוד משהו".